

Marta Michałek,
Right to defence in EU Competition Law:
the case of inspections,

Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW,
Warszawa 2015, s. 431

Recenzowana praca wpisuje się szerszą dyskusję nad standardami sprawiedliwej procedury antymonopolowej, toczącej się na forum europejskim i polskim w odniesieniu do uprawnień organów antymonopolowych wobec przedsiębiorców działających na rynkach objętych jurysdykcją czy to Komisji Europejskiej, czy krajowych organów ochrony konkurencji w Unii Europejskiej. Książka Marty Michałek jest rozprawą doktorską, napisaną pod opieką prof. Waltera Stoffela oraz prof. Marca Amstutza na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Fryburgu (Szwajcaria). Praca koncentruje się na zagadnieniach związanych z uprawnieniami kontrolnymi Komisji Europejskiej, zawiera jednak również szerokie tło prawoporównawcze. Sama objętość książki jest imponująca, praca składa się ze wstępu, jedenastu rozdziałów oraz konkluzji, uzupełnionych obszerną bibliografią oraz spisem orzecznictwa i aktów prawnych.

W pierwszym merytorycznym rozdziale Autorka przedstawia analizę pojęcia prawa do obrony, wychodząc od jego historii, przez analizę stosowanego nazewnictwa, po rozważenie charakteru tego prawa jako zasady prawa, wynikającej z prawa naturalnego, należącej do fundamentalnych praw człowieka oraz mających zawsze subiektywną naturę. Jest to zarazem prawo niezbywalne oraz autonomiczne wobec innych gwarancji proceduralnych. W kolejnym rozdziale Autorka przedstawia podstawy prawne dla ochrony prawa do obrony w Europie. Nie ogranicza się do rozwiązań istniejących w obrębie Unii Europejskiej, ale prezentuje zarówno akty prawa międzynarodowego o charakterze uniwersalnym (Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych i Obywatelskich), regionalnym (Europejska Konwencja Praw Człowieka) oraz Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej. W kolejnym rozdziale Autorka przedstawia uprawnienia kontrolne Komisji Europejskiej w postępowaniach antymonopolowych, podkreślając wzrost wykrywalności praktyk antymonopolowych możliwy dzięki zwiększonemu zastosowaniu kontroli począwszy od roku 2004. Następnie Autorka opisuje uprawnienia Komisji Europejskiej do nakładania kar pieniężnych za utrudnienia w ciągu kontroli. Autorka uznaje, że z uwagi na to, że decyzja o nałożeniu kary pieniężnej podlegać może potem pełnej kontroli sądowej, unijny system nakładania kar pieniężnych jest zgodny z art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W kolejnym rozdziale Autorka wyodrębnia praktykę Komisji Europejskiej, określaną jako tzw. *fishing expeditions*, polegającą na przeprowadzaniu kontroli w taki sposób, że gdy w trakcie kontroli znajdują się dowody na istnienie innego naruszenia prawa ochrony konkurencji niż to, którego dotyczy kontrola, możliwe jest wykorzystanie tego do otwarcia nowego postępowania antymonopolowego, w nowej sprawie. Autorka skupia się głównie na najnowszym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w tym na sprawie *Deutsche Bahn* rozstrzygniętej w drugiej instancji w czerwcu tego roku, bardzo surowo oceniając dotychczasową praktykę Komisji

Europejskiej. W rozdziale siódmym z kolei Autorka opisuje praktykę Komisji, by „przeszukiwać” praktycznie cały materiał w formie elektronicznej (zdigitalizowanej) zgromadzony w trakcie kontroli, co najczęściej sprowadza się do skopiowania całości danych dostępnych na komputerach i innych nośnikach danych w przedsiębiorstwie. Pozwala to *de facto* na dostęp do całości danych dostępnych w przedsiębiorstwie. Autorka podkreśla, że praktyka ta jest niezwykle kontrowersyjna, a jednak typowa. Biorąc pod uwagę orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, opowiada się za tym, że należałoby wykluczyć, by Komisja Europejska dysponowała takimi możliwościami.

Po przedstawieniu różnych wątków związanych z uprawnieniami kontrolnymi Komisji Europejskiej, w kolejnych rozdziałach książki Autorka konfrontuje te uprawnienia z wymogami wynikającymi z poszanowania prawa do obrony. Autorka analizuje przestrzeganie prawa do prywatności w trakcie przeprowadzania kontroli. Zestawiając orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zwłaszcza w sprawie *Delta Pekarny*) oraz sądów unijnych, Autorka dochodzi do wniosku, że prawo do prywatności znajduje pełną i prawidłową ochronę w prawie UE w zestawieniu z wymogami Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Następnie zajmuje się zasadą proporcjonalności, *Legal Professional Privilege*, wolnością od samooskarżania oraz zasadą skutecznej ochrony sądowej. Autorka analizuje te elementy prawa do obrony, biorąc pod uwagę dotychczasowe orzecznictwo sądów unijnych oraz wymogi wypracowane w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Pracę kończy podsumowanie, w którym Autorka sugeruje, jakie zmiany powinny nastąpić w sposobie przeprowadzania kontroli przez Komisję Europejską oraz w kontroli sądowej decyzji dotyczących zagadnień związanych z kontrolami, by doszło do pełnej realizacji wytycznych wynikających z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz niektórych wytycznych Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Szczególnie krytycznie ocenia Autorka możliwość (nawet jeśli ograniczoną) prowadzenia przez Komisję *fishing expeditions* oraz kopiowania całych dysków komputerowych (w tym elementów usuniętych), w celu przeprowadzenia późniejszej ich kontroli. Obie praktyki zostały przez nią uznane za niezgodne z zasadą proporcjonalności i naruszającą standardy sprawiedliwej procedury. W świetle niedawnej Opinii Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Opinia 2/13) zbyt optymistyczne wydaje się jednak założenie Autorki, że akcesja UE do EKPC może niebawem skorygować praktykę Komisji Europejskiej.

Praca Pani Marty Michałek w kompleksowy sposób omawia wycinek postępowania przed Komisją Europejską – polegający na przeprowadzeniu kontroli – oraz jego zgodność z wymogami prawa do obrony. Na szczególny szacunek zasługuje wykorzystanie przez Autorkę bardzo bogatej literatury francusko- i angielskojęzycznej, jak też wzięcie pod uwagę literatury polskiej. Autorka wykorzystwała również w bardzo szerokim i wyczerpującym zakresie orzecznictwo dwóch europejskich sądów: Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Wzięła pod uwagę wszystkie istotne wytyczne orzecznicze, w tym te, które zapadły w ostatnich miesiącach (tak jak sprawa *Deutsche Bahn*). Można jedynie podnieść, że Autorka mogłaby szerzej odwołać się do wydanej przez Trybunał Sprawiedliwości w grudniu 2014 r. Opinii 2/13, uniemożliwiającej jak na razie przystąpienie Unii Europejskiej do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Nie umniejsza to jednak wartości przeprowadzonych w pracy analiz.

Praca ma istotne implikacje praktyczne, ponieważ w przystępny i bardzo aktualny sposób przedstawia nie tylko praktykę Komisji Europejskiej (i naśladujących ją organów ochrony konkurencji w państwach członkowskich UE), lecz także argumentację przydatną dla zaskarżenia ewentualnych niekorzystnych dla przedsiębiorców decyzji organów antymonopolowych. Fakt, iż praca została opublikowana w języku angielskim może pozwolić temu opracowaniu na uzyskanie zasięgu uniwersalnego, co stanowi niewątpliwą atut tak dla Autorki, jak i dla wydawnictwa podejmującego decyzję o publikacji.

dr hab., prof. INP PAN **Krystyna Kowalik-Bańczyk**

e-mail: kowalikkrystyna@wp.pl